

Tyrėjas vaikystės tyrimuose: pažiūros, įsitikinimai, jų raiška ir kaita

Daiva Malinauskienė¹, Audronė Juodaitytė²

¹ Šiaulių universitetas, Edukologijos institutas, P. Višinskio g. 25, 76351 Šiauliai, malinauskiened@gmail.com

² Šiaulių universitetas, Edukologijos institutas, P. Višinskio g. 25, 76351 Šiauliai, audrone780@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje atskleidžiamas vaikystės tyrimų, kaip tarpdisciplininių, išskirtinumas. Apibūdinamas tyrėjo vaidmens ypatingumas. Atskleidžiama, kaip nuo jo požiūrio raiškos į vaikystę, vaiką, suaugusiuosius priklauso vaikų, kaip tyrimo dalyvių, vaidmuo. Nurodoma, kokiomis pažiūromis yra grindžiami tyrimai iš vaiko ar suaugusiojo perspektyvos, kaip šiuose tyrimuose reiškiasi požiūris į jų patirties patikimumą, išklausančias vaiko balsą. Atskleidžiamas vaikystės tyrimų reikšmingumas tyrėjo pažiūrų, įsitikinimų kaitai.

Esminiai žodžiai: *vaikystės tyrimai, tyrėjo pažiūros, įsitikinimai.*

Įvadas

Šiuolaikinės vaikystės pasaulis tampa vis sudėtingesnis, nes vaikai demokratinės visuomenės sąlygomis įsijungia į visas socialinio gyvenimo sritis (edukacines, kultūrinės, komunikacines, ekonomines) ir tampa aktyviais šios visuomenės dalyviais. Formuojasi nauji, tolerantiški suaugusiųjų santykiai su vaikais, orientuoti į vaikų ir vaikystės pasaulio pažinimą, vaiko, kaip lygiavertio socialinės, kultūrinės sąveikos partnerio, pripažinimą (Gippenreiter, 2018; Soans, Tougu, 2010). Socialiniuose ir humanitariniuose moksluose vis daugiau atsiranda tyrimų iš vaikystės ir vaikų gyvenimo problematikos (Cole, 2003; Einarsdottir, 2007; Hakkarainen, Brėdikytė, Brandišauskienė ir Sujetaitė-Volungevičienė, 2015; Gogoberidze, Nikolayeva ir Savinova, 2018). Ypač didelį dėmesį vaikystės reiškiniui skyrė sociologai, kurie išvystė naują sritį – vaikystės sociologiją ir vaikystės tyrimus joje (Corsaro, 2015; Greig, Taylor, 2004; Kabašinskaitė, 2002; King, 2007 ir kt.). Vaikystės sociologija savo metodologija yra tarpdisciplininė, nes grindžiama įvairių mokslų sinteze

ir sinergija. Tuomet vaikystė tirama kaip bendrojo socialinio, kultūrinio pasaulio dalis, kurios supratimas priklauso nuo jame egzistuojančios reiškinių pažinimo kultūros. Vaikystės tyrimus galima priskirti *jautriesiems socialiniams tyrimams* (Bourdieu, Wacquant, 2003; Christensen, James, 2017; Greene, Hogan, 2005), nes jų atlikimas apeliuoja į tam tikrą tyrėjo etiką. Tai reiškia, jog svarbios tampa tyrėjo pažiūros, įsitikinimai, atsakomybė tiek už tyrimo duomenis, tiek ir už jų interpretavimą. Šie tyrimai skiriasi nuo kitų tarpdisciplininio pobūdžio tyrimų. Jie atlieka svarbų vaidmenį, siekiant sudominti tyrėjus šiuolaikinių vaikų gyvenimu ir sukurti naujus instrumentus tyrimams. Kadangi į vaikystės tyrimus įsijungia skirtingą patirtį turintys tyrėjai, tai jie turi ir nevienodą vaiko gyvosios patirties redukcijos patirtį. Todėl vieni iš jų tyrimus fokusuoja į suaugusiųjų pasaulį, kiti – į vaikystės, nes šis pasaulis, kaip jų patirties horizontas, yra grindžiamas šiuolaikinės fenomenologinės hermeneutikos metodologija (Schutz, 1972). Todėl egzistuoja ir skirtingi požiūriai į šiuos tyrimus, nes *vaiko balso* įgalinimas yra iššūkis tyrėjui, priklausančiam suaugusiųjų pasauliui (Grover, 2004; Punch, 2002; Tertoolen, Geldens, van Oers ir Popeijus, 2015). Tačiau yra nedidelė dalis tyrėjų (Punch, 2002), kurie vaikystės pasaulio supratimą grindžia suaugusiųjų reprezentacijomis apie jį.

Išskirtinis vaikystės tyrimų bruožas – teorinių, empirinių tyrimų vienovė, nes reikalingos naujos mokslinės teorijos, leidžiančios vaikystę interpretuoti kaip daugiaprasmi sociokultūrinį reiškinį (Babić, 2014; Cole, 2003; Juodaitytė, 2003 ir kt.). Reikšmingos yra tos socialinės teorijos, kuriose plėtojamas tolerantiškas vaikystės supratimas: vaikystė – normali žmogaus socialinė būseną, suteikianti galimybes vaikams dalyvauti visuomenės gyvenime; vaikystė yra socialinė konstrukcija, nes jai būdingas konkretus turinys, kuris įvairiose visuomenėse yra skirtingas. Minėti vaikystės esmės aiškinimai įprasmina vaikų socializacijos procesų sampratą demokratinės visuomenės sąlygomis ir paneigia diskriminacinius požiūrius į vaikystę, kaip tam tikru amžiumi ribojamą žmogaus socialinių, kultūrinių galių periodą. Todėl vaikystė neturėtų būti grindžiama vienpusišku, jau anksčiau egzistavusiu jos esmės aiškinimu (Juodaitytė, 2003). Vaikystės tyrimai būtent ir leidžia žvelgti į vaikystę, kaskart įjungiant į jos sampratą žinias apie naujus vaikų pasiekimus, vaikystės potencialo raišką įvairiose socialinio gyvenimo srityse. Todėl tyrimuose kritiškai vertinamos teorijos, kurių pagrindu inspiruojamas supratimas, jog vaikystė – tai patirties stokos ir ribotų socialinių galimybių periodas (Alanen, 2009; Juodaitytė, 2007; Kabašinskaitė, 2002). Minėtų mokslininkų nuomone, šis teiginys papildomas samprata, jog vaikystės periodas daugelyje visuomenės gyvenimo sričių nėra pakankamai reikšmingas.

Vaikystės tyrimai yra ganėtinai nauja, specifinė tarpdisciplininių tyrimų sritis. Ji yra per menkai plėtojama ne tik dėl metodologinio sudėtingumo, tačiau ir dėl vaikų, kaip ypatingų tiriamųjų, situacijos neapibrėžtumo juose. Vis labiau tyrimuose pradedant įsivyrauti *vaikų balsui*, akcentuojamas tyrėjo požiūris, įsitikinimai dėl vaikų sociokultūrinio patyrimo vertinimo ir vaiko, kaip dalyvio, statuso. Kadangi šie tyrimai dažnai turi kokybiniais tyrimams būdingą filosofiją – akcentuojamas pats tyrėjas kaip

tyrimo instrumentas. Todėl vis daugiau dėmesio skiriama tyrėjo subjektyviajai raiškai (Christensen, James, 2017; Gogoberidze, Nikolayeva ir Savinova, 2018; Greene, Hogan, 2005). Atsiranda būtinumas išanalizuoti, susisteminti, apibendrinti tarptautinę ir nacionalinę vaikystės tyrėjų patirtį, atkreipiant dėmesį ne į tyrimo instrumentus, bet į tyrėjo pažiūrų ir įsitikinimų raišką bei kaitą tyrimo procesuose. Todėl kyla *problematis klausimas* – kokios tyrėjo pažiūros ir įsitikinimai reiškiasi vaikystės tyrimuose ir kaip jos keičiasi tyrimo procesuose?

Tikslas – atskleisti tyrėjo pažiūrų, įsitikinimų raišką ir kaitą vaikystės tyrimuose.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti vaikystės tyrėjams būdingas pažiūras, įsitikinimus dėl tyrimo dalyvių (vaikų ar suaugusiųjų) prioritetinio vaidmens tyrime reikšmingumo.
2. Išanalizuoti tyrėjo įsitikinimų ir pažiūrų į vaikystę, vaikus, kaip svarbiausius tyrimo dalyvius, kaitą.

Tyrimo metodologija

Mokslinės literatūros analitinė apžvalga taikoma vaikystės tyrimų tarpdiscipliniškumo raiškai atskleisti. Tuo pagrindu atrenkami vaikystės studijų srityje fundamentaliūs mokslininkų darbai užsienyje ir Lietuvoje (Babić, 2014; Cole, 2003; Corsaro, 2015; Juodaitytė, 2003). Apžvalga grindžiama tais socialinės filosofijos darbais, kuriuose remiamasi socialinės epistemologijos, kaip subjektyvistinio pobūdžio, tikrovės pažinimo teorijomis (Bourdieu, Wacquant, 2003; Mickūnas, Jonkus, 2015). Šiuo atveju empirinių tyrimų taikomoji praktika yra kaip strategija teorinio tyrimo duomenims ir žinioms gauti, todėl atrinkti tie tyrėjų darbai, kurie šią strategiją realizuoja jungdami teoriją ir praktiką (Christensen, James, 2017; Einarsdottir, 2007; Greene, Hogan, 2005; Hakkarainen, Brėdikytė, Brandišauskienė ir Sujetaitė-Volungevičienė, 2015; Juodaitytė, Malinauskienė, Musneckienė, Bražienė ir Lenkauskaitė, 2017). Konkreti tyrėjo praktika yra analizuojama šiais aspektais: tyrėjo vaidmens raiška; pažiūrų bei įsitikinimų raiška, atrenkant dvi tiriamųjų grupės (vaikai ar suaugusieji) ir suteikiant joms prioritetinius vaidmenis tyrime; pažiūrų ir įsitikinimų apie vaikystę ir tyrimo dalyvius kaita. Atrenkami empiriniai tyrimai, kurie atliekami sociokultūrinėje L. Vygotskio paradigmoje. Tokiuose tyrimuose vyrauja nuostata, jog pažinimas neegzistuoja atskirai nuo tam tikrų tyrėjo pažiūrų bei įsitikinimų apie tiriamųjų sociokultūrinę situaciją raiškos. Didelis dėmesys skiriamas tiems moksliniams tyrimams, kurie leidžia pažinti šiuolaikinės vaikystės tyrimų kryptį, įgalinančią *vaikų balsą*, kuriuo reiškiamą šiuolaikinių vaikų kasdieninio gyvenimo patirtis. Tyrimai, kuriuose dalyvauja vaikas, tyrėjui padeda gauti reikšmingų žinių apie vaikystės pasaulį ir tuo pagrindu daro įtaką tyrėjo pažiūrų ir įsitikinimų į vaikus ir suaugusiuosius kaitai (Grover, 2004; Juodaitytė, Malinauskienė, Musneckienė, Bražienė ir Lenkauskaitė, 2017; Tertoolen, Geldens, van Oers ir Popeijus, 2015).

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analitinė apžvalga.

Tyrėjo pažiūrų ir įsitikinimų apie vaikus ir suaugusiuosius raiška

Šiuolaikiniuose vaikystės socialiniuose tyrimuose ypač aktyviai diskutuojama, ar vaikas gali būti tyrimų subjektas, objektas ar tyrimų dalyvis (Alanen, 2000, 2009; Christensen, James, 2017; Juodaitytė, 2011). Kaip nurodo mokslininkai (Punch, 2002; Willumsen, Hugaas ir Studsrød, 2014), dar pasitaiko tyrimų, kuriuose siekiama, kad vaikams būtų galima apibrėžti tam tikras, bendras su suaugusiais dalyvavimo taisykles. Tačiau vaikystės tyrimuose vaikas dažniausiai tiriamas sociokultūriniame kontekste (Cole, 2003; Vygotskis, 1978) ir yra suprantamas kaip subjektas, socialinis veikėjas ir tyrimo partneris (Alanen, 2000, 2009; Hakkarainen, Brėdikytė, Brandišauskienė ir Sujetaitė-Volungevičienė, 2015).

B. Rogoff (2003) atliktame tyrime nurodoma vaikų ir suaugusiųjų dalyvavimo bendroje veikloje įvairovė, ryšio su bendruomene svarba bei vaiko raidos prigimties transformatyvumas. P. Cristensen ir A. James (2017) mano, jog tuomet, kai mokslininkai, tirdami vaikus, paiso *tradicio* požiūrio į juos, naudoja kiekybinio tyrimo metodologiją. Tuomet vaikai tampa tyrimo objektais, yra taikomi jų pasiekimų matavimui statistiniai metodai, nes siekiama gauti patikimus, generalizuojančius duomenis apie vaikystės pasaulio parametrus. Naudojant sociokultūrinę prieigą, pirmenybė teikiama vaikams, kaip tyrimo dalyviams, ir atmetama dominuojanti į suaugusiųjų patyrimą orientuota perspektyva. Pagrindinis dėmesys tyrimo metu yra skiriamas vaikui, jis tampa tyrimo subjektu, kuris turi savo *balsą*, nuomonę (Kabašinskaitė, 2002, 2006; Juodaitytė, 2011; Tertoolen, Geldens, van Oers ir Popeijus, 2015).

Vaikystės tyrimuose, pagrįstuose sociologijos ir kontekstualios istorinės-kultūrinės psichologijos (Cole, 2003; Babić, 2014; Hakkarainen, Brėdikytė, Brandišauskienė ir Sujetaitė-Volungevičienė, 2015) mokslu, yra dvi dominuojančios perspektyvos: *vaiko perspektyva* ir *suaugusiojo perspektyva*. Vaiko perspektyva reiškia suaugusiojo – tyrėjo supratimą apie *vaiko balsa* svarbą. Suaugusieji, kaip vaiko perspektyvos kūrėjai, bando sužinoti apie vaikus, tirdami jų patirtis, nuomonę (Greene, Hogan, 2005). Vaikystės sociologijoje vaiko perspektyva yra atspirties taškas, suvokiant vaiko požiūrį į patį save, pasaulį, kuriame jis gyvena (Corsaro, 2015; Christensen, James, 2017; King, 2007; Montandon, Osiek, 1999).

Suaugusiųjų filtro (Babić, 2014) taikymas vaikystės tyrimuose, reprezentuojančiuose vaiko perspektyvą, jo asmeninio gyvenimo patirtis, yra problemiškas. Vartojant sąvoką *suaugusiųjų filtrą* suaugusiųjų ir vaiko sąveikos kontekste, paisoma galimybės paaiškinti vaiko patirtis ir pasiekimus tokia kryptimi – nuo išorinio iki vidinio vaiko savarankiškumo reguliavimo tiek asmeniniame, tiek ir socialiniame gyvenime. Visa tai reiškia, kad suaugusieji yra tarpininkai tarp vaiko vidinio pasaulio ir išorinės, socialinės aplinkos. Suaugęs asmuo, kuris yra visuomenėje egzistuojančios kultūros atstovas, tampa labai svarbus vaiko gyvenime. Todėl vaikystės pasaulio tyrimas gali būti grindžiamas suaugusiųjų pasaulio ir vaikystės pasaulio kultūrų sąveikomis.

Vaiko perspektyva vaikystės tyrimuose kelia vaikų patirties *autentiškumo ir patikimumo* klausimus. Tačiau šie klausimai yra svarbūs tik tuomet, jeigu į vaikus žvelgiama per *moralinio imperatyvo* perspektyvą, kuri reiškiasi per požiūrį – *viskas dėl vaiko gerovės* (Spyrou, 2011). Tokiuose tyrimuose vis tik bijomasi suteikti galias ir žodį vaikams, nors ir siekiama suvokti vaikų *subjektyvųjį pasaulį* (Spyrou, 2011; Gogoberidze, Nikolayeva ir Savinova, 2018). Jeigu vaikams ši teisė ir suteikiama, vis tiek į vaikus žvelgiama kaip į nepakankamai patikimus reikšti savo nuomonę. Manoma, kad tai, kas vaikams yra *duodama*, vėliau gali būti iš jų *atimama*. Dėl to vaikai tokiuose tyrimuose yra tik *tampantieji*, jie yra tik kelyje į suaugusiųjų pasaulį. Tai yra *normatyvinė-vertinamoji* perspektyva, kuria remiantis vaikas yra vertinamas pagal dominuojančias visuomenės normas ir vertybes, kurias kuria suaugusieji (Sommer, 2010).

Šiuolaikiniuose vaikystės tyrimuose (Einarsdottir, 2007; Grover, 2004; Spyrou, 2011; Tertoolen, Geldens, van Oers ir Popeijus, 2015) plėtojamas diskursas apie *vaikų balso svarbą*. Akcentuojama, jog tyrimas turėtų prasidėti nuo konkretaus vaiko ir jo buvimo dabartyje socialinės, kultūrinės situacijos. Kai kuriuose tyrimuose dėmesys yra skiriamas abiem tyrimo dalyviams: tiek vaikams, tiek ir suaugusiems, nes jie yra tarpusavyje susieti įvairiais socialiniais ryšiais. Tokiu tyrimu siekiama suprasti skirtingų kartų ryšius iš vaikų ir suaugusiųjų perspektyvos, įvardijant vaikus kaip *naujos kartos vaikus* (Targamadzė, 2014; Targamadzė, Girdzijauskienė, Šimelionienė, Pečiuliauskienė ir Nauckūnaitė, 2015). Skirtingais kartų ryšiais grįsta vaikų ir suaugusiųjų tarpusavio sąveika itin pabrėžiama ir tarptautinio lygio tyrimuose (Tougu, Soans, 2010; Gippenreiter, 2018 ir kt.). Nurodoma, jog ši tyrėjų pozicija padeda pažinti tiek vaikų, tiek suaugusiųjų patirties skirtumus ir panašumus. Tačiau daugelyje tyrimų (Alanen, 2009; Einarsdottir, 2007; Grover, 2004) reiškiasi tendencija: vaikams suteikti pranašumą kaip tyrimo dalyviams, pripažįstant pasikeitusį jų statusą, naujus socialinius vaidmenis, patirtis. Šiuo atveju į vaikus žvelgiama kaip į jų bendraamžių kultūros atstovus, kurie įprasmina vaikų bendruomenės kultūrą ir tikrą autentišką vaiką joje. Šią poziciją realizuoti tyrėjams yra sudėtinga, nes jie yra suaugusiųjų grupės atstovai, o vaikai yra kitos grupės (pagal amžių ir patirtį) atstovai.

Vaikystės tyrimuose, kai pozicionuojamasi į suaugusiuosius, yra labai svarbu žvelgti į vaikus ir suaugusiuosius, kaip turinčius skirtingą požiūrį į tuos pačius sociokultūrinius reiškinius. Toks požiūris leidžia atskleisti vaiko kaip asmens socialinę biografiją. Vaikų ir suaugusiųjų *matymas* tyrimuose per *esančiųjų ir tapsiančiųjų* prizmę, leidžia repositionuoti tyrimą ir kaip procesą, ir kaip rezultatą. Tačiau, jei į tyrimą žvelgiama rezultato prasme, reiškiasi tam tikras tyrimo neužbaigtumas. Tai įvyksta tuomet, kai vaikai vertinami kaip nepakankamai brandūs dabartyje. Šis reliatyvumas dera su tomis prieigomis, kurios padeda atskleisti vaikystės pasaulio kompleksiskumą ir kintamumą. Tuomet vietoj tikslumo ir išankstinio apsisprendimo dėl vaikų socialinės nebrandos prieigų šiuolaikiniuose vaikystės tyrimuose, pradeda vyruoti kita epistemologija – atvirumas, kaip vienas iš būdų, kuris padeda tyrėjui pažinti vaikų gyvenimo situacijas ir patirtis realiuose socialiniuose, kultūriniuose kontekstuose (Cole, 2003; Greene, Hogan, 2005).

Vaikystės tyrimuose reikiasi tarpdiscipliniškumo tendencijos, kurios aktualios tuomet, kai tyrimai atliekami iš vaiko perspektyvos, nes būtinas skirtingų mokslų, plėtojančių vaikystės supratimą, žinių suderinamumas. Tokių tyrimų tarpdiscipliniškumui reikštis labai svarbus yra visų socialinių mokslų dialogas. Nesant šio dialogo, tyrimai iš vaiko pozicijos dažnai persikelia tik į lokalias, dažniausiai edukacines aplinkas (šeima, mokykla, vaikų bendrijos). Visa tai mažina vaikystės tyrimų tarpdisciplininės metodologijos sklaidos galimybes, kartu susilpnina tyrėjo pažiūrų ir įsitikinimų į vaiką, kaip tyrimo dalyvį, raišką.

Tyrėjo pažiūrų ir įsitikinimų apie vaikus ir suaugusiuosius kaita

Tyrėjams yra būdingas tam tikras požiūris į vaikystės tyrimo dalyvius; šis požiūris tyrimo procese gali keistis (Punch, 2002). Tyrėjai, nepripažįstantys galimybių įjungti vaikus į empirinį tyrimą, mano, jog vaikystė yra labiausiai nuo suaugusiųjų pasaulio nutolęs socialinis, kultūrinis reiškinys; vaikystė yra suaugusiojo žmogaus gyvenimo patirtis praeityje, todėl ją galima tirti be tiesioginio kontakto su vaikais (Juodaitytė, 2007). Kitiems mokslininkams (Babić, 2014; Einarsdottir, 2007; Grover, 2004; Rogoff, 2003), tiriantiems vaikystę dalyvaujant vaikams, yra būdingos kitokios nuostatos. Jų nuomone, vaikystė suaugusiesiems yra nepakankamai pažįstama, todėl ji tyrėjams pažintine prasme yra įdomi ir reikšminga. Teigiama, jog vaikystės reiškinius reikia tirti natūralioje vaikų aplinkoje, fiksuojant jų kalbą, elgesį, įpročius, bendravimo taisykles bei analizuojant kitas vaikų patirtis. Tokios tyrimo sąlygos svarbios, nes vaikystė yra natūrali žmonių socialinio, kultūrinio gyvenimo sritis (Rogoff, 2003). Kartu ji yra kaip būseną, kurią galima pažinti būnant kartu su vaikais jiems įprastoje, kasdieninėje aplinkoje. Tuomet galima iširti tas socialines, kultūrinės vaikų galias, kurias suaugęs **žmogus** dar menkai pažįsta (Einarsdottir, 2007).

Yra tyrėjų (King, 2007; Punch, 2002), kurie mano, jog, norint pažinti vaikų gyvenimą, reikia tirti tiek vaikus, tiek ir suaugusiuosius. Tuomet vaikystė yra suprantama dabarties, praeities ir ateities ryšiuose. Pagrindinis dėmesys sutelkiamas į tai, kaip visuomenė dabartyje užtikrina vaikams buvusių kartų civilizacijos ir kultūrų perėmimą, nes tuo pagrindu galima argumentuotai planuoti ir vaikų gyvenimą ateityje. Bandoma išsiaiškinti tą suaugusiųjų patirtį, kuri reikšminga vaikams, kuriant jų dabartį bei ateitį (Christensen, James, 2017). Taip pat tiriami vaikų bendraamžiai, su kuriais jie gyvens ateityje kurdami naują kultūrą. Šiuo atveju tyrėjui dažnai trukdo mitas, jog vaikai pasaulį kurs ateityje pagal suaugusiųjų jiems pasiūlytus pavyzdžius bei taisykles (Juodaitytė, 2007). Tyrėjui ypač svarbu žvelgti į vaikų pasaulį, kaip jų pačių sukurtą, kurį galima suprasti tik interpretuojant vaikų, o ne suaugusiųjų pasaulio reikšmėmis. Be to, patartina vaiką vertinti kaip aktyvų savo patirties kūrėją, gebantį ne tik perimti suaugusiųjų perteikiamą

patirtį, bet ir ją rekonstruoti ir kurti naują patyrimą (Holland, 2009; Willumsen, Hugaas ir Studsrød, 2014; Uprichard, 2010).

Vaikystės tyrimų procese, įvykstant tyrėjo pažiūrų ir įsitikinimų apie vaikus ir vaikystę kaitai, išryškėja pagrindiniai tyrimo principai. Vienas iš svarbiausiųjų – tyrėjui patartina suvokti, jog vaikų veikla, mąstymas, sampratos yra jų individualaus patyrimo raiška. Todėl šis patyrimas negali būti vertinamas kaip teisingas ar neteisingas (Grover, 2004; Juodaitytė, 2011). Svarbu yra suprasti vaikų emocijų bei elgesio išskirtinumą, nes vaikai tikrovę reprezentuoja verbaliniais ir neverbaliniais jausmais, atspindinčias tą pasaulį, kuriame jie gyvena (Gogoberidze, Nikolayeva ir Savinova, 2018). Aktualus principas, kurį tyrėjai kartais pamiršta: *į vaikus būtina žvelgti kaip į aktyvius ir veiklius aplinkos stebėtojus, kurie perimdami patyrimą dažnai mėgdžioja suaugusiuosius, drauge savitai jų patyrimą transformuodami ir interpretuodami* (Babić, 2014). Šis principas papildomas tokiu vaikų raidoje vykstančių procesų supratimu: vaikų mintys ir veiksmai yra susiję su jų besiplėtojančios kognityvinės, socialinės, kultūrinės savivokos elementais (Hakkarainen, Brėdikytė, Brandišauskienė ir Sujetaitė-Volungevičienė, 2015). Visi reiškiniai ar įvykiai yra interpretuojami taip, kad vaikai galėtų likti pagrindiniai veikėjai (Willumsen, Hugaas ir Studsrød, 2014). Tokių vaikų siekį būtina gerbti ir vertinti. Tačiau tyrėjų bendruomenėje susiformavusi pažiūrų sistema yra atvira, ji nuolat keičiasi, nes tyrėjas tyrimo procesuose ne tik paiso jau susiformavusių principų, bet ir kuria naujus, reikšmingus jo atliekamam tyrimui principus, remdamasis naujomis pažiūromis bei įsitikinimais apie vaikus ir vaikystę.

Vaikystės tyrimų reikšmingumas tyrėjo pažiūrų, įsitikinimų kaitai

Vaikystės tyrimai tampa reikšmingi pačiam tyrėjui, nes jis praturtina turimą patirtį naujomis žiniomis. Jis atranda, jog egzistuoja du skirtingi socialiniai, kultūriniai pasauliai: *vaikų ir suaugusiųjų* (Babić, 2014; Punch, 2002). Kai jis pradeda žvelgti į vaikų pasaulio reiškinius iš vaiko perspektyvos, tuomet supranta, ką reiškia būti vaiku, ką reiškia būti vaikui sėkmingam / nesėkmingam, perimant bendraamžių ar suaugusiųjų patirtis. Taip pat tyrėjas sužino, kokią reikšmę vaikams turi įvairios edukacinės, socialinės, kultūrinės aplinkos, kokie klausimai jiems labiausiai rūpi (Juodaitytė, 2003). Be to, tyrėjui atsiranda galimybė pasitikrinti teorines idėjas bei įsitikinti, kaip jos reiškiasi praktikoje (Babić, 2014; Christensen, James, 2017; Uprichard, 2010). Tam padeda tyrėjo surinkta informacija apie vaikams reikšmingas socialinio, kultūrinio gyvenimo sritis ir reiškinius.

Vaikystės tyrimai plėtoja ir tyrėjo komunikacinę, refleksinę patirtį, kuri padeda jam kurti ir palaikyti socioemocinius ryšius su vaikais ir jiems svarbiais suaugusiaisiais (Greene, Hogan, 2005; Grover, 2004). Tirdamas vis naujas vaikų patirtis, tyrėjas dažnai pajaučia, jog jam ir pačiam trūksta teorinės informacijos. Todėl, remdamasis tarpdiscipiniškumo principu, jis ieško naujų žinių įvairiuose informaciniuose ir moksliniuose

šaltiniuose. Šios žinios gali padėti tyrėjui žvelgti į tyrimų duomenis juos kontekstualizuojant (Cole, 2003). Tai leidžia suprasti du skirtingus socialinius, kultūrinius pasaulius ir jų tarpusavio ryšių daugiaprasmiškumą.

Taikant tyrimą iš vaiko perspektyvos, dėmesys skiriamas vaikų kasdieninės realybės reiškinių giluminiam pažinimui. Išsiaiškindami vaikų, kaip individų ar grupės narių, ryšius su fizine, socialine ar kultūrine aplinka, tyrėjai pradeda suvokti vaiko socialinių vaidmenų, statusų, pozicijų, patirčių įvairovę (Sommer, 2010). Tuomet ieškoma atsakymų apie vaikus ir vaikystę, tiriant vaikų ir suaugusiųjų tarpusavio sąveiką. Aiškinamasi, kaip vaikystę suvokia suaugusieji ir kaip ją suvokia patys vaikai (Punch, 2002). Atsakoma į klausimą: kas yra vaikai, vertinant juos iš pedagogų, tėvų ar kitų suaugusiųjų pozicijų. Tyrimuose, atliktuose iš vaiko perspektyvos, tyrėjui atsiranda galimybė suvokti socialinę realybę per vaikų patirtis ir tuo reikšmingai papildyti savąją patirtį. Tokiame procese tyrėjas atranda dominuojantį integralų vaikystės pasaulio supratimą, konstruojamą / dekonstruojamą vaikų ir suaugusiųjų pastangomis (Juodaitytė, Malinauskienė, Musneckienė, Bražienė ir Lenkauskaitė, 2017).

Vaikystės tyrimuose tyrėjui svarbu žinoti, kaip vaikai yra suprantami edukologinėse, sociologinėse, antropologinėse, psichologinėse ar kt. teorijose. Tuomet tyrėjas sužino, jog šiose teorijose atsakant į klausimus: kas yra vaikas, ką jis reiškia suaugusiųjų bendruomenei, egzistuoja tam tikri prieštaringi atsakymai (Kabašinskaitė, 2006). Skirtingai interpretuojamas vaiko statusas, jo autonomijos, saviveiksmiškumo svarba, buvimo ar tapsmo procesai ir kt. Ypač daug sumaišties yra vaiko autonomijos supratime. Teigiama, jog ji išreiškiama per suaugusiojo vaikui *duotos laisvės* supratimą, nes būtent *duota laisvė* ir yra edukacinis idealas (Babić, 2014). Toks laisvės supratimas prieštarauja vaiko teisėms, jų demokratiniams kontekstams (Kabašinskaitė, 2002, 2006). Vaiko saviveiksmiškumo kompetencija taip pat dažnai vertinama kaip suaugusiųjų, o ne vaikų pastangomis įgytas naujas patyrimas.

Teorinis vaikystės tyrimų, atliktų sociokultūrinėje paradigmoje, atspirties taškas yra L. Vygotskio (1978) teorijoje. Ypač reikšmingi L. Vygotskio teorijoje yra šie kontekstai – sociokultūrinis suaugusiojo tarpininkavimas vaikui, socialinių situacijų, reikšmingų vaikui, kūrimas, įvairūs vaiko mokymo/si, kalbos, mąstymo aspektai, intersubjektyvumo raiška ir kt. Tai leidžia suprasti vaiko socialinės sąveikos svarbą sociokultūrinėje aplinkoje, kurioje ypač reikšmingas tampa klausimas: kaip vaikas konstruoja ir rekonstruoja savo socialinę, kultūrinę realybę per abipusius santykius su kitais ir savimi? Antra vertus, suaugusieji vaikams perduoda vertybes, priklausančias nuo gyvenamosios aplinkos sociokultūrinio scenarijaus. Todėl labai svarbi tyrėjui yra suaugusiųjų vertybių sistema, edukacinės praktikos, elgesio modeliai, ypač tokiose situacijose – kaip vaiko žaidimas, mokymas(is), kūrybinė veikla (Hakkarainen, Brėdikytė, Brandišauskienė ir Sujetaitė-Volungevičienė, 2015; Montandon, Osiek, 1999). Šiose situacijose galima išvelgti suaugusių elgesio modelių raiškos įvairovę – nuo direktyvinio iki sociokognityvinio koordinavimo ir socialinio suderinimo.

Tyrėjai, atlikdami tyrimus iš vaiko perspektyvos, suvokia, jog vaiko vaidmenų, pozicijų vertinime suaugusiųjų bendruomenėse vis dar egzistuoja mitų įvairovė apie *bejėgį, paklusnų, socialiai nebrandų* vaiką (Corsaro, 2015; Christensen, James, 2017; Juodaitytė, 2007). Todėl tyrėjai, atlikdami tyrimus iš vaiko perspektyvos, padeda demistifikuoti įvairiuose socialiniuose moksluose ar tyrimo praktikose pasitaikančias iškreiptas vaikystės ir vaiko sociokultūrinės esmės sampratas. Kartu keičiasi ir tyrėjo pažiūros į vaikystę bei vaikų pasaulį, įsitikinimai dėl vaiko, kaip pagrindinio tyrimo dalyvio, pozicijos, jo samprotavimų, nuomonių reikšmingumo tyrimui vertinimai. Tokiu būdu vaikystės tyrimo procesas bei jo rezultatai žadina tyrėjo smalsumą ir inspiruoja naujas idėjas tolimesniems tyrimams.

Išvados

Vaikystės sociologija leidžia suprasti vaikystės tyrimų sociokultūrinę, tarpdisciplininę reikšmę, nes šie tyrimai yra grindžiami subjektyvistinio socialinio žinojimo paradigma. Savo esme jie yra kokybiniai, interpretaciniai. Todėl juose ypač svarbus vaidmuo tenka tyrėjui, jo pažiūrai ir įsitikinimui į vaikystę, vaikus ir suaugusiuosius, kaip tiriamuosius, jų prioritetinį vaidmenį tyrime raiškiai.

Vaikystės tyrimų analizė leido nustatyti, jog egzistuoja skirtingi požiūriai į tiriamuosius. Vieni tyrėjai teikia pirmenybę suaugusiesiems, kiti – suaugusiesiems ir vaikams, tretį – vaikams, kaip tyrimo dalyviams. Pastaruoju metu užsienyje labiausiai plėtojami tyrimai, kuriuose reiškiasi *vaiko*, kaip tiriamojo, *balsas*. Šie tyrimai leidžia tyrėjui pažinti vaiko realias patirtis. Tiriant vaikų patirtis vis dar gana dažnai pasitikima suaugusiųjų reprezentacijomis. Šiuose tyrimuose vaikystės samprata grindžiama vaiko nepakankamos socialinės, kultūrinės brandos įsitikinimais, todėl dažnai vaiku, kaip tiriamuoju, nepasitikima. Tai leidžia teigti, jog vaikystės tyrimuose yra svarbus tyrėjo požiūris į vaikystės ir vaikų sociokultūrinę prigimtį.

Užsienio šalių mokslininkų atliktuose vaikystės tyrimuose vyrauja *vaiko perspektyva*. Tyrimai iš vaiko perspektyvos vyksta orientuojantis į vaiko buvimo dabartyje situaciją. Vaikams suteikiamas prioritetinis vaidmuo, pripažįstamas jų socialinis, kultūrinis statusas, naujų patirčių svarba. Vyrauja požiūris į vaikų pasaulį, kaip jų pačių sukurtą, kurio prasmės galima suprasti, interpretuojant jį vaikų, o ne suaugusiųjų pasaulio reikšmėmis. Tokių tyrimų vis daugiau pradeda rasti ir Lietuvoje. Jais paneigiamas įsitikinimas, jog vaikystė yra suaugusiojo praeities gyvenime buvusi patirtis, kuri yra nepakankamai reikšminga dabartyje.

Vaikystės teorinių ir empirinių tyrimų, atliktų Lietuvoje ir užsienyje, analitinės apžvalgos pagrindu ryškėja tyrėjo požiūris į vaikus, suaugusiuosius ir vaikystės pasaulį. Kai tyrime prioritetinis vaidmuo teikiamas suaugusiųjų reprezentacijoms, vyrauja iškreiptas požiūris į vaikystės sampratą, nes vaiko apibūdinimui naudojamos etiketės

branda – nebranda, esantys – tapsiantys. Pirmenybė tyrime vaikams teikiama tuomet, kai vaikystė suprantama vaiko socialinės, kultūrinės raidos pagrindu ir reiškiasi pagarbus, tolerantiškas požiūris į vaiką, kaip tyrimo dalyvį.

Vaikystės tyrimai yra reikšmingi ne tik socialinių, bet ir kitų mokslų raidai. Jie provokuoja dialogą ir derybas dėl naujų žinių konstravimo apie vaikystę ir vaikus galimybių, plėtoja įvairių mokslų tarpusavio ryšius. Vaikystės tyrimai yra svarbūs ir pačiam tyrėjui. Jie padeda jam ugdytis kompetencijas tarpdisciplininių tyrimų srityje, formuoti jo, kaip tyrėjo, pažiūroms, įsitikinimams apie vaiko vaikystėje patirties reikšmingumą. Tyrimo procesuose tyrėjui atsiranda galimybė iš naujo atrasti vaikystės ir vaikų pasaulį. Tuo pagrindu tyrėjas pradeda kritiškai žvelgti į ankstesnes žinias, keičia pažiūras bei įsitikinimus pažinimo procesų pagrindu.

Literatūra

- Alanen, L. (2000). Review essay: Visions of a Social Theory of Childhood. *Childhood*, 7(4), 493–505.
- Alanen, L. (2009). Generational Order. In: Qvortrup, J., Corsaro, W. A., Honig, MS. (eds.). *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. Palgrave Macmillan, London.
- Babić, N. (2014). *Suvremeno djetinjstvo: teorijski pristupi, prakse i istraživanja*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. J. D. (2003). *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos.
- Cole, M. (2003). *Cultural Psychology. A Once and Future Discipline*. Cambridge: Cambridge: Harvard University Press.
- Corsaro, W. A. (2015). *The Sociology of Childhood*. 5th edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publication Company.
- Christensen, P. & James, A. (2017). *Research With Children. Perspectives and Practices*. 3rd ed., London: Falmer Press.
- Gippenreiter, J. (2018). *Bendrauti su vaiku. Kaip?* UAB: Ramduva.
- Gogoberidze, A. G., Nikolayeva, E. I., Savinova, L. Yu. (2018). Experimental Research on Subjective Self-Perception and Perception of the World in Children: Developing an Approach. *Psichologicheskaya nauka i obrazovanie [Psychological Science and Education]*, 23 (5), 5–12. doi: 10.17759/pse.2018230501
- Greene, S. & Hogan, D. (eds). (2005). *Researching Children's Experience. Approaches and Methods*. London: Sage Publications Ltd.
- Greig, A., Taylor, J. (2004). *Doing Research with Children*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications.
- Grover, S. (2004). Why Won't They Listen to Us?: On Giving Power and Voice to Children Participating in Social Research. *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 11(1), 81–93. <https://doi.org/10.1177/0907568204040186>
- Einarsdottir, J. (2007). Research with Children: Methodological and Ethical Challenges. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), 197–211.

- Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Monografija. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Juodaitytė, A. (2007). Vaikystė kaip socialinė negalė: mitologizuoto diskurso konstravimas ir sklaida socialinėje, pedagoginėje realybėje. *Socialinis darbas*, 6(1), 104–112.
- Juodaitytė, A. (2011). Vaikai kaip tyrimo dalyviai: pasitikėjimo ribos ir tyrėjo etika. *Socialinis darbas*, 10 (2), 205– 216.
- Juodaitytė, A. J., Malinauskienė, D., Musneckienė, E., Bražienė, N., Lenkauskaitė, J. (2017). Šiuolaikinė vaikystė ir vaikų ugdymas: socialiniai-kultūriniai kontekstai. Mokslo studija. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Hakkarainen, P. E., Brėdikytė, M., Brandišauskienė, A., Sujetaitė-Volungevičienė, G. (2015). *Ikimokyklinio amžiaus vaiko raida: žaidimas ir savireguliacija*. Monografija. Kaunas: Vitae Litera.
- Holland, S. (2009). Listening to Children in Care: A Review of Methodological and Theoretical Approaches to Understanding Looked after Children's Perspectives. *Children & Society* 23, 226–235. doi:10.1111/j.1099-0860.2008.00213.x
- Kabašinskaitė, D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija ir sociologija*, 3, 42–48.
- Kabašinskaitė, D. (2006). *Child's Rights and Policy: the Contexts of Social Educational Reconstruction*. Doctoral dissertation: social science, education (07 S). Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- King, M. (2007). The Sociology of Childhood as Scientific Communication: Observations from a Social Systems Perspective. *Childhood*, 14(2), 193–213.
- Mickūnas, A., Jonkus, D. (2015). *Fenomenologinė filosofija ir jos šėšėlis*. Vilnius: Baltos lankos.
- Montandon, C., Osiek, F. (1999). Children's Perspectives on Their Education. *Childhood*, 5(3), 247–263.
- Punch, S. (2002). Research with Children: The Same or Different from Research with Adults? *Childhood*, 9(3), 321–341. doi: 10.1177/0907568202009003005
- Rogoff, B. (2003). *The Cultural Nature of Human Development*. New York: Oxford University Press.
- Soans, K., Tougu, A. (2010). *Naujosios kartos vaikai: ką reiškia būti vaiku ir būti šalia vaiko mūsų laikais*. Vilnius: Tėvų paramos Valdorfo pedagogikai bendrija.
- Sommer, D. (2010). In Search of Child Perspectives and Children's Perspectives in Childhood Sociology and Developmental Psychology. In Sommer D., Pramling Samuelsson I., Hundeide K. (Eds.), *Child Perspectives and Children's Perspectives in Theory and Practice* (pp. 25–55). Dordrecht: Springer.
- Spyrou, S. (2011). The Limits of Children's Voices: From Authenticity to Critical, Reflexive Representation. *Childhood*, 18(2), 151–165.
- Schutz, A. (1972). *The Phenomenology of the Social World*. London: Heinemann.
- Targamadžė, V. (2014). Z karta: charakteristika ir ugdymo metodologinės linkmės įžvalga. *Tiltai: mokslo darbai*, 4, 95–104.
- Targamadžė, V., Girdzijauskienė, S., Šimelionienė, A., Pečiuliauskienė, P., Nauckūnaitė, Z. (2015). *Naujoji (Z) karta – prarastoji ar dar neatrastoji?* Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

- Tertoolen, A., Geldens, J., van Oers, B., & Popeijus, H. (2015). Listening to Young Children's Voices: the Evaluation of a Coding System. *International Journal of Educational Psychology*, 4(2), 113–141. <https://doi.org/10.17583/ijep.2015.1500>
- Uprichard, E. (2010). Questioning Research with Children: Discrepancy between Theory and Practice? *Children & Society*, 24, 3–13. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00187.x>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Psychology of Higher Mental Functions*. Cambridge: Harvard University Press.
- Willumsen, E., Hugaas, J.V., Studsrød, I. (2014). The Child as Co-researcher—Moral and Epistemological Issues in Childhood Research. *Ethics and Social Welfare*, 8, 4, 332–349. <http://dx.doi.org/10.1080/17496535.2014.894108>

Researcher in Childhood Research: Attitudes, Beliefs, Their Manifestation and Change

Daiva Malinauskienė¹, Audronė Juodaitytė²

¹ Šiauliai University, Institute of Education, P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai, Lithuania, malinauskiened@gmail.com

² Šiauliai University, Institute of Education, P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai, Lithuania, audrone780@gmail.com

---

Summary

Modern childhood research is more and more positioned towards the child, his/her abilities to perceive himself/herself and the world. In this case, the child becomes the subject of the research who has his/her own “voice”. It is characteristic of the research when it is conducted in the interaction of childhood sociology and historical and cultural psychology. In such research, the introduction of the *adult filter* becomes especially complicated, because they are children, not adults, who represent their own world of childhood. It is attempted to start the research from the analysis of a particular child and his/her situation of being in the present. Thus the child's changed status and his/her new social roles are acknowledged. Researchers think that children have their opinion on all the issues of life: educational, cultural, political, economical ones, etc. Involving children in the research, it is suggested that they need to be interviewed individually and information need to be collected, focusing on the fact that the information might be important not only to children but also to adults. Information also helps the researcher himself/herself better understand the modern world of childhood and the child. Adults are only involved in the research when it is attempted to find out the links by which they are related to children and the role they perform in their life.

Keywords: *childhood research, researcher's attitudes, beliefs.*

Gauta 2019 08 05 / Received 05 08 2019
Priimta 2019 12 03 / Accepted 03 12 2019